

Bazı Şâfiî âlimlerinin, sünneti “herhangi bir vakitle kayıtlı olarak yapılan” biçiminde tanımlayıp buna vakit namazlarından önce ve sonra kılınan sünnetleri örnek gösterdiğini bildiren Şîrâzî bu tanımlı doğru bulmaz (*Şerhu'l-Lüma'*, I, 288-289). Sünneti “örnek alınıp uyulması için vazedilen” şeklinde tarif eden Mâlikî usulcüsü Ebû'l-Velîd el-Bâcî, müekked sünnetler hakkında vâcip terimini kullanan bazı Mâlikî âlimlerinin bu sözlerinin mecazi olduğunu söyler (*İhkâmü'l-fuşûl*, s. 173). Kavramsal çerçeveye ilgili başka tartışmalar bulunmakla birlikte (meselâ bk. Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, I, 337-338; Fahreddin er-Râzî, I, 103-104) fıkıh usulü tarihinde genel kabul gören yaklaşıma göre sünnet vâcip derecesinde olmaksızın dinen yapılması istenen fiildir. Fakat aynı şekilde tanımlanan geniş anlamıyla mendubun kendi içindeki türleri ve derecelendirilmesi hususunda görüş ayrılıkları vardır. Öte yandan bu mânâsıyla mendupların bütünü bakımından vâcip hükmünü alabileceği, bunların vâcibin mukaddimesi ya da hatırlatıcısı niteliğinde sayıldığı yönündeki değerlendirmeler sünnet hakkında da geçerlidir (bk. MENDUP). Cuma namazıyla beş vakit farz namazlardan önce veya sonra kılınan sünnet namazlara “sünen-i râtibe / sünen-i revâtib” (belli düzen ve devamlılık içinde kılınan sünnet) denilmektedir. Hanefî usulcülerini bu anlamdaki sünneti talebin bağlayıcı olup olmaması açısından emir veya şer'î hükmün kısımları içinde (bazıları “meşrûât”, bazıları “azîmet” başlığı altında) ele almıştır. Bu çerçevede Debûsî, Pezdevî ve Şemsüleimme es-Serahsî şer'î hükümleri farz, vâcip, sünnet ve nâfile şeklinde dört kısma ayırmıştır (*Takvîmü'l-edille*, s. 77; *Kenzü'l-üşûl*, II, 548; *el-Uşûl*, I, 110-115). Mutekelimîn metodunu benimseyen usulcülerin bu anlamdaki sünneti genellikle şer'î hüküm, hüsün-kubuh ve fiiller (ef'âl) gibi başlıklar altında inceledikleri görülmektedir (meselâ bk. Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, I, 334-335; Gazzâlî, I, 65-66; Seyfeddin el-Âmidî, I, 163-165; İbnü'l-Hâcib, II, 4-5).

Çeşitleri ve Hükmü. Tâbiîn fakihlerinden Mekhûl b. Ebû Müslim sünneti işlenmesi doğru yolu izleme (hüdâ), terkedilmesi sapkınlık (dalâlet) olan ve işlenmesi iyi (hasen) olmakla birlikte terkedilmesinde sakınca bulunmayan sünnet şeklinde iki kısma ayırmıştır. Bu ayırımı benimseyerek birincisine “sünnetü'l-hüdâ”, ikincisine “sünnetü'z-zevâid” adını veren Hanefî usulcülerine göre bayram namazları, ezan, kâmet ve cemaatle namaz gibi fiiller birinci tür sünnete örnek teşkil eder. Bazı usul-

cülerce dinin temel alâmet ve işaretleri niteliğindeki bu sünnetler için vâcip derecesinde ve vâcibe benzer gibi ifadeler kullanılmış (Şemsüleimme es-Serahsî, I, 114; Molla Fenârî, I, 219), bir belde halkının bunları tamamıyla terk hususunda ısrar etmesi halinde onlara karşı kamu otoritesince zor kullanılabileceği belirtilmiştir. İbadetlerle ilgili olmakla birlikte birinci türdeki sünnetler derecesinde olmayan sünnetlerle Hz. Peygamber'in dinî anlam taşımayan beşerî davranışları ikinci kısma girer. Dolayısıyla bu grupta ibadet niteliği taşıyan ve terkedilmesi mekruh sayılan sünnetler yanında işleyen iyi bir iş yapmış olacağı, fakat terkedenin mekruh işlemiş sayılmayacağı örnekler de vardır. Resûl-i Ekrem'in yiyip içme, giyinme vb. hususlardaki fiillerini ona olan sevgisi ve bağlılığından ötürü taklit eden kişi sevaba hak kazanır; böyle yapmayan ise kötü bir davranışta bulunmadığı gibi dinen kınanma ve azarlanmaya da müstahak olmaz, çünkü bu tür fiiller âdete dayalıdır (Şemsüleimme es-Serahsî, I, 114-115; Sadrüşşerîa, II, 124; Molla Fenârî, I, 219). Hanefiler'ce yapılan bir diğer ayırma göre, Hz. Peygamber'in devamlı yaptığı ve sırf bağlayıcı olmadığını göstermek için nâdiren terkettiği fiillere sünnet-i müekkede adı verilir. Abdest alırken ağıza ve buruna su vermek, sabah namazının farzından önce iki rek'at namaz kılmak gibi. Bu kısma giren sünnetleri yerine getiren sevabı hak eder, terkeden ise cezağı hak etmemekle beraber kınanma veya azarlanmaya müstahak olur. Taat türünden olup Resûlullah'ın bazan yapıp bazan terkettiği fiillere ise sünnet-i gayri müekkede, nâfile ya da müstehap denilir. İkinci ve yatsı namazlarının farzlarından önce kılınan dörder rek'at namaz, pazartesi ve perşembe günleri tutulan oruç bu türe örnek verilebilir. Bu kısma giren sünnetleri yerine getiren sevabı hak eder; yapmayan ise kınanma veya azarlanmaya müstahak olmaz (Zekiyyüddin Şa'bân, s. 245-246). Diğer bir ayırma göre sünnet vâcip (farz) olduğu gibi aynı ve kifâî şeklinde iki kısma ayrılır. Sünnetü'l-ayn diye nitelenen fiillerin bir kişi veya grup tarafından yerine getirilmesiyle toplumun diğer kesiminden bu sünnete uyma sorumluluğu ortadan kalkmaz. Sünnetler genellikle aynı niteliktedir. Sünnetü'l-kifâye olan bir fiil bir kişi ya da bir grup tarafından yerine getirilirse diğer kişilerin onu yapması istenmez. Meselâ bir belde bazı kişilerin ezan ve kâmeti okuması bu tür sünnete örnek teşkil eder (Bedreddin ez-Zerkeşî, I, 291-292).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne* (nşr. Seyyid Mehdi Hasan el-Kılânî), Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), I, 287, 315, 345; Debûsî, *Takvîmü'l-edille fi uşûli'l-fıkıh* (nşr. Halil Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1421/2001, s. 77-79; Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed* (nşr. Halil el-Meys), Beyrut 1403/1983, I, 334-338; Bâcî, *İhkâmü'l-fuşûl fi aḥkâmü'l-üşûl* (nşr. Abdülmeccid Türkî), Beyrut 1407/1986, s. 173; Ebû Ishak eş-Şîrâzî, *Şerhu'l-Lüma'* (nşr. Ali b. Abdülâziz el-Umeyrî), Büreyde 1407/1987, I, 288-289; Pezdevî, *Kenzü'l-üşûl* (Abdülâziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* içinde, nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, II, 548; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Velâ el-Efgânî), Beyrut 1393/1973, I, 110-115; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Bulak 1324, I, 65-66; Alâeddin es-Semerkanî, *Mizânü'l-üşûl* (nşr. M. Zekî Abdülber), Devha 1404/1984, s. 27-28, 34; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl* (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), Beyrut 1412/1992, I, 20, 103-104; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İhkâm fi uşûli'l-aḥkâm* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut 1406/1986, I, 163-165; İbnü'l-Hâcib, *Muḥtasarü'l-Müntehâ*, Beyrut 1403/1983, II, 4-5; Abdülâziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, II, 548, 551-552, 563-569; Sadrüşşerîa, *et-Tavziḥ fi halli ğavâmiẓi't-Tenkiḥ* (Tefâzânî, *Şerhu't-Telviḥ* içinde), Kahire 1377/1957, II, 124; Şâtıbî, *el-Muvâfaḳât*, IV, 132-133, 151; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Baḥrû'l-muḥîṭ* (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Küveyt 1413/1992, I, 284, 291-295; Molla Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâiy'*, İstanbul 1289, I, 219; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuḥûl* (nşr. Ebû Mus'ab M. Saîd el-Bedî), Beyrut 1412/1992, s. 24; Ali Haydar Efendi, *Üsûli'l-Fıkıh Dersleri*, İstanbul 1966, s. 406; Abdülkerîm Zeydân, *el-Veciz fi uşûli'l-fıkıh*, İstanbul 1979, s. 29-30; Zekiyyüddin Şa'bân, *İslâm Hukuk İliminin Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara 2003, s. 244-246; Muhammed Hamidullah, “Sünnet”, *İA*, XI, 243.

FERHAT KOCA

SÜNNET (سُنَّت)

Türkçe'de sünnet erkeğin cinsiyet organının ucundaki fazla derinin alınması ameliyesini ifade eder. Arapça'da bunun karşılığı olan *hıtân* kelimesi, kadının cinsiyet organının üst kısmındaki derinin (prepus) ve kısmen bızırın (klitoris) alınması yanında “erkek ve kadının sünnet mahalli” ve “sünnet için verilen davet” anlamlarında kullanılır. İ'zâr hem erkek hem kadının, *hafd* / *hifâd* ise yalnız kadının sünnet edilmesini belirtir. Sünnetsiz olanlara *ağlef* / *aklef* denir. Hadislerde *hıtân* ve türevleri gerek sünnet ameliyesini gerekse erkek ve kadının sünnet yerlerini (*el-Muvaṭṭa'*, “Tahâret”, 18; Buhârî, “Güsül”, 28; Wensinck, *el-Mu'cem*, “ḥtn” md.), *hafd* ise kadının sünnet edilmesini (Hâkim, III, 603) ifade etmek için kullanılır.

Sünnet, ilkel toplumlarda ve gelişmiş ülkelerde dinî-kültürel bir ritüel biçiminde uygulanmış, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yer almıştır. Genellikle Sâmî / İbrâhimî gelenekle (Yahudilik, İslâm, Kıptî Hıristiyanlık) özdeşleştirilmekle birlikte tarih öncesi dönemlere ve farklı coğrafyalara uzanır (Eski Mısır, Afrika, Amerika ve Pasifik). Kökeniyle ilgili olarak dinî-etnik, sınıfsal veya cinsel göstergedan cinselliği / doğurganlığı etkileme işlevine ve hijyene kadar farklı açıklamalar yapılmıştır. Eski Mısır'da (en erken tarihî kayıt m.ö. 2400'ler) din adamı / yönetici sınıfı tarafından ergenlik ritüeli şeklinde uygulandığı bilinen sünnetin buradan Mısır ve civarında yaşayan Sâmîler'e ve diğer topluluklara geçtiği ileri sürülmüştür. Antik Yunan tarihçisi Herodot (m.ö. V. yüzyıl) bu uygulamayı Mısırlıların yanı sıra Etiyopya, Kolkî (Kolka), Fenike, Suriye ve Makron topluluklarına atfeder (*Tarih*, 2/104; ayrıca bk. Josephus, "Against Apion", 1/22). Tevrat'ta erkek çocukların sünnet edilmesi Tanrı ile İbrâhim nesli arasında yapılan ahdin işareti, dolayısıyla bir tür dinî-etnik damga biçiminde sunulmakla birlikte (Tekvîn, 17/9-14) Ahd-i Atîk'in Yeremya kitabı (9/25) İsrâiloğulları ve Mısırlılar dışında Sâmî soyuna mensup bulunan Edomlular, Ammonlular ve Moavlılar'ın da erkeklerini sünnet ettiklerine işaret eder. Araplar arasında İslâm'ın ortaya çıkışından önce de İsmâilî soydan gelmeleri sebebiyle sünnet uygulaması mevcuttu (Josephus, "Antiquities of the Jews", 1/12.2). Mûsâ'nın Midyanlı karısından ilk doğan oğullarını bizzat sünnet ettiğine dair bir diğer Tevrat pasajından hareketle (Çıkış, 4/24-26) İbrâhim soyundan olan Midyanlılar'ın da buna âşina olduklarını söylemek mümkündür. Grek kültüründe beden mükemmel yapısını bozucu olarak görülen sünnet uygulaması Helenistik ve onu takip eden Roma dönemlerindeki baskılar, özellikle Selevki (Selevkos) yönetiminin yasaklaması sebebiyle (m.ö. II. yüzyıl, I. Makkabiler, 1/41-62), gerileme gösterse de yahudilerin yanı sıra bazı hıristiyan grupları, Nabatîler (Araplar) ve Mısır'ın seçkin kesimi arasında devam etmiştir.

Yahudi inancına göre ilk defa İbrâniler'in atası İbrâhim'e Tanrı tarafından emredilen ve Mûsâ şeriatında da yer alan sünnet İbrâhîce ifadeyle "sünnet ahdî" (berit mila), İbrâhim'le yapılan ahdin ve yahudi kimliğinin önemli bir göstergesi olarak nesiller boyu süregelen bir uygulamadır. Tevrat'ta yer alan bilgilere göre İbrâhim doksan dokuz yaşında iken bu emri aldığı-

da on üç yaşındaki oğlu İsmâil ve evin bütün diğer erkekleriyle birlikte kendisi de sünnet olmuş, daha sonra doğan oğlu İshak'ı aynı emrin gereği olarak sekiz günlük iken sünnet etmiştir (Tekvîn, 17/23-27; 21/4). Kitâb-ı Mukaddes araştırmacılarına göre ise Filistin'e yerleşmeden önce İsrâiloğulları eski bir Sâmî âdeti olan ergen sünnetini devam ettirmiştir; uygulamanın yeni doğan çocukların sünnetine dönüşmesi daha sonraki dönemde gerçekleşmiştir. Mısır'dan çıkan İsrâiloğulları'nın sünnetli olmalarına rağmen -Mûsâ'nın durumu şüphelidir- çölde doğanların sünnet edilmemesi ve Peygamber Yeşu'nun kutsal topraklara girmeden önce kavmin bütün yetişkin erkeklerini cenk adamı olarak sünnet etmesine yönelik bilgi de (Yeşu, 5/3-7) uygulamanın yetişkinliğe geçiş (ergen) sünnetine işaret etmektedir. Tekvîn kitabında (17/2, 9-11) ahdin görünür işareti olmanın ötesinde bizzat ahdin kendisi ve zürriyet çokluğu vaadiyle, Levîiller kitabında (12/3) hijyenle, Çıkış kitabında (4/24-26) evlilik ve kefaretle ilişkilendirilen sünnet, "Tanrı'nın buyruklarına uyma" mânâsında mecazen kalbin sünneti şeklinde de kullanılmıştır (Tesniye, 30/6; Yeremya, 4/4). Sünnet, bilhassa sürgün döneminde ve sonrasında -Mûsâ ahdinin işareti olan sebt (şabat) günü yaşaıyla birlikte- yahudi olan ve olmayan ayırımının en belirgin unsurlarından (Hâkimler, 14/3; II. Samuel, 1/20; II. Makkabiler, 6/10-11) ve yahudi dinine / cemaatine katılmanın şartlarından (Çıkış, 12/43-48; Tekvîn, 34/14-16) biri kabul edilmiştir. Antik dönemde ve daha sonra hıristiyan Ortaçağ'ında yahudi karşıtı söylemin başlıca sebeplerinden olan uygulama İbn Meymûn ve Philo gibi yahudi müellifleri tarafından sağlığı koruduğu, doğurganlığı arttırdığı, aynı zamanda cinsel arzuyu azalttığı şeklindeki deliller çerçevesinde savunulmuştur (*The Guide of the Perplexed*, 3/49; "The Special Laws I", i-ii). Gelenek içerisinde sünnete kutsallık, günahlardan arındırma, ölümden ve cehennemden koruma (kefare) ve hıristiyan vaf-tizine benzer şekilde yahudiyi yahudi kılma gibi özellikler atfedilmiştir (Nedarim, 31^b; *Genesis Rabbah*, 4/8). Tevrat'ta sünnet emrine uymama durumunda cemaat dışına atılma cezası zikredilmiş (Tekvîn, 17/14); sünnetin ayrıntılı biçimde tartışıldığı Rabbânî literatürde de sünnetsizlik günah kapsamında görülmüş, fakat bu durum yahudi olma özelliğini kaybetme şeklinde anlaşılmamıştır (Abodah Zarah, 27^a; Sanhedrin, 99). Antik dönemde He-

lenizm yanlısı, modern dönemde Aydınlanmacı yahudiler tarafından terki savunulan sünnete Ortodoks ve muhafazakâr yahudilerce büyük önem atfedilmekte, bu âdet günümüzde bazı liberal yahudi gruplarınca da sürdürülmektedir. Erkek çocuklara sekiz günlükken uygulanan yahudi sünneti antik dönemde daha basit şekilde ve daha ziyade ebeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Rabbânî dönemden itibaren -sünnet izini yok etme girişimine karşılık- üç ayrı aşamadan oluşan daha karmaşık bir uygulama olarak (Shabbath, 137^{a-b}) bu konuda uzman kişilerce genellikle evlerde veya sinagogda dinî bir مراسم eşliğinde ya da doktorlar tarafından hastahane icra edilmektedir.

Hıristiyanlık'ta İnciller sünnetin önemli bir yahudi âdeti olduğunu, İsa'nın bu âdette uygun biçimde sekiz günlükken sünnet edildiğini ve uygulamayı reddetmediğini belirtir (Luka, 1/59; 2/21; Yuhanna, 7/23). Pavlus'un da sünneti -en azından yahudiler için- tamamen devre dışı bırakmadığına işaret eden ifadeler mevcutsa da (Resullerin İşleri, 16/1-3; Romalılar'a Mektup, 3/1-2), kurtuluş için şeriat (eski ahid) yerine imanı (yeni ahid) vurgulayan Pavlus, yeni anlamıyla sünneti fizikî olmaktan ziyade mânevî bir durum (kalbin sünneti) diye tanımlamış ve yahudi soyundan olmayan hıristiyanların sünnet edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır (Romalılar'a Mektup, 2/25-29; Korintoslular'a Birinci Mektup, 7/18-19; Galatyalılar'a Mektup, 2/3-4; 3/3-13, 28; 5/2-12; 6/12-16; Filipililer'e İkinci Mektup, 3/2-4; krş. Tesniye, 30/6; Yeremya, 4/4). Bu doğrultuda Kudüs'te toplanan ilk konsilde (Havârilere Konsili, m.s. 50) sünnet yasaklanmamakla birlikte bunun kiliseye dahil olmak isteyen paganlar için gerekli sayılmadığı görüşü kabul görmüş (Resullerin İşleri, 15/1-20), "hıristiyan kimliğinin belirleyicisi" mânâsında sünnetin yerine vaftiz uygulaması konulmuştur (Koloseliler'e İkinci Mektup, 2/11-12). Yahudi şeriatına sâdik kalan ilk yahudi-hıristiyanlar arasında (Koloseliler'e İkinci Mektup, 3/20) sünnet uygulaması devam etmiştir. Ortaçağ'da gizli bir yerde muhafaza edildiğine inanılan İsa'nın sünnet derisine büyük önem verilmesine, gerek Doğu gerekse Batı kiliselerinde İsa'nın sünnet edildiği gün (Jülyen takvimine göre 1 Ocak) kutsal bir gün diye kutlanmasına rağmen sünnet uygulaması yahudilerle bağlantısı sebebiyle Katolik dünyasında olumsuz bir içeriğe sahip olmuş ve 1442'de papalık tarafından resmen yasaklanmıştır. Günümüzde dinî bir âdet şeklinde sadece Mi-

sır (Kıptî), Etiyopya ve Eritre'deki Ortodoks hıristiyanların yanı sıra bazı Afrika kiliselerinde uygulanmakta, fakat bilhassa cemaate yeni katılanlar için bir gereklilik olarak görülmemektedir.

Sünnet Avustralya, Polinezya, Malinezya ve Amerika yerlileriyle çeşitli Afrika kabilelerinde eski Mısır toplumunda olduğu gibi çocukluktan yetişkinliğe geçiş (ergenlik) ve cemaate katılma (inisiyasyon) töreni kapsamında icra edilmektedir. Bu toplulukların bir kısmında ve özellikle Afrika yerlilerinde erkeklerin yanı sıra kızlar da sünnet edilir. Söz konusu geçiş merasiminin amacı, ergenliğe ulaşan erkek ve kızları evlilik hayatına ve sosyal yaşamda üstlenecekleri rollere hazırlamak ve ilgili kuralları öğretmek suretiyle onları yetişkin ve tam bir erkek / kız birey durumuna getirmektir. Genellikle toplumdan tamamen soyutlanma, yarı inziva ve topluma yeniden katılma şeklindeki üç aşamadan oluşan merasimde bilhassa erkek çocukların bu süreç yoluyla annelerinin etkisinden, yani kadınların alanından sıyrılıp yetişkin erkekler dünyasına (avcılık ve savaşçılık) katılması hedeflenir. Sosyal ve cinsel kimlik oluşturmaya hizmet eden bu geçiş töreninin ilgili aşamaları sembolik anlamda ölmeyi ve yeni kimlikle doğmayı temsil eder. Erkek çocuklar için genellikle toplu halde ve kutlama havasında yapılan geçiş merasiminde diğer bazı sembolik unsurların yanı sıra (çıplaklık, saç tıraşı, vücudun beyaza boyanması ve dövme tarzında yaralanması, aç kalma, dayak vb.), kadınlığı temsil ettiğine inanılan sünnet derisi kesilir, bazı topluluklarda organın alt kısmı boydan boya yanılır. Tören sonunda aday erkeklik alanına ve yetişkinlik konumuna girmiş olur. Kızların geçiş merasimi ise genellikle ferdi olarak âdet dönemi başlangıcında icra edilir. Bu defa amaç adayı, erkeklerde olduğu gibi yeni bir alana sokmak yerine zaten içinde bulunduğu kadınlık alanındaki yeni konumuna, yani evlilik ve ev hayatına yönelik görev ve sorumluluklarına hazırlamaktır. Günümüz Afrika kabilelerinde söz konusu geçiş merasimi büyük ölçüde terk edilmiştir; ancak daha hijyenik hale gelen sünnet uygulaması ergenliğin ve etnik kimliğin işareti olarak devam etmektedir.

Kız sünneti (ya da Batı'daki yaygın adlandırılmayla "dişi üreme bölgesinin kesilmesi / bozulması") hatalı şekilde müslüman toplumlarla özdeşleştirilmekle birlikte gerçekte bu uygulama birçok müslüman ülkede (Arabistan'ın ve Körfez bölgesinin büyük

kısmı, Kuzey Afrika, Anadolu, Balkanlar ve Orta Asya) bilinmez; yaygın olduğu ülkelerde ise (Mısır ve Orta Afrika-bilhassa Etiyopya, Somali, Kenya, Nijerya ve Sudan) müslüman kesimde daha fazla rağbet görmeye beraber o bölgeye has bir âdet şeklinde genellikle toplumun -yerel, hıristiyan ve Etiyopya yahudisi- diğer dinî / etnik gruplarınca da icra edilmektedir. Bu uygulamanın Güneydoğu Asya'daki (Malezya, Endonezya ve Singapur) varlığı ise doğrudan İslâm'ın etkisinden ziyade bu uygulamanın yaygın olduğu bölgelerden göç eden müslümanların gittikleri yerlerde bunu kültürel bir âdet halinde devam ettirmelerinin sonucudur. Öte yandan kız sünneti uygulamasına Avustralya'nın bazı yerli kabileleriyle bir kısım Latin Amerika ülkelerinde (Brezilya, Meksika ve Peru) rastlanmaktadır.

Kız sünnetinin kökeni ve tarihi kesin şekilde bilinmemekle birlikte en erken Eski Mısır'da, gerek genetik cinsel bozukluklara karşı tıbbî / estetik müdahale kapsamında gerekse evliliğe hazırlık olarak erkek sünnetine paralel bir ergenlik töreni biçiminde icra edildiğine yönelik kayıtlar mevcuttur (*The Works of Philo*, "Questions and Answers on Genesis III", 47). Mısırlılar ve Afrika yerlileri arasında kabul gören bir inanışa göre erkekteki sünnet derisi kızlığa, kadındaki sünnet bölgesi erkekliğe ait unsura karşılık gelmekte, söz konusu derinin ya da bölgenin kesilip alınmasıyla kişi tam erkek veya kadın durumuna, dolayısıyla evlilik hayatına hazır hale gelmektedir. Kız sünnetinin gebeliği mümkün kılan vajinal kanamanın veya erkek sünnetinin taklidi mânasında bir nevi doğurganlık ritüeli olduğu şeklinde antropolojik açıklamalar da yapılmıştır. Bazı kültürlerde kız veya erkekte kesilen sünnet derisini bir tür adak olarak veya nazardan / büyüden korunmak amacıyla toprağa gömme ya da nehre atma âdeti mevcuttur. Günümüzde farklı şekillerde uygulanan ve doğurganlığı artırma, cinsel arzuyu kontrol etme, bekâreti koruma, hijyeni / estetiği sağlama gibi birtakım sosyokültürel ve ahlâkî teamüllere dayanan kız sünneti, Avrupa merkezli karşıt kampanya ile yerel dinî ve resmî otoritelerin bunu reddedici ve yasaklayıcı tavırları neticesinde son dönemlerde gerilemeye başlamıştır.

Asya (Çin ve Hindistan), Avrupa ve Kuzey Amerika'da -müslüman ve yahudi kesim hariç- dinî-kültürel bir ritüel biçiminde sünnet uygulaması mevcut olmamakla birlikte erkek ve nâdiren kız sünneti XIX. yüzyıl

ın sonlarından itibaren İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tıbbî ve ahlâkî gerekçelerle icra edilmektedir. Günümüzde tıbbî gerekçeye dayalı kız sünneti söz konusu ülkelerde onaylanmazken erkek çocuk sünneti, bilhassa Amerika Birleşik Devletleri'nde belli hastalıkların (prostat ve rahim ağzı kanserleri, idrar yolları enfeksiyonu, HIV) önlenmesinde karşıt görüşlere rağmen hâlâ geçerli bir yöntemdir. Geçmiş dönemlerde çok daha yaygın olan erkek çocuk sünneti Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Kanada'da gerileme göstermiştir; İngiltere ve Yeni Zelanda'da ise çok düşük seviyede uygulanmaktadır. Filipinler ve Güney Kore, tıbbî gerekçelere dayalı ergen sünnetinin en yaygın olduğu ülkelerin başında gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Lisânü'l-'Arab*, "İhtn" md.; Herodotos, *Tarih* (trc. Müntekim Ökmen), İstanbul 1973, s. 116, 138 (2/37, 104); Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 603; İbn Meymûn, *Delâletü'l-hâ'irin: The Guide of the Perplexed* (trc. S. Pines), Chicago 1963, II, 609-611 (3/49); *The Works of Philo: Complete and Unabridged* (trc. C. D. Yonge), Peabody / Massachusetts 1993, s. 534, 857 ("The Special Laws I", i-ii; "Questions and Answers on Genesis III", 47); F. Josephus, *The Complete Works* (trc. W. Whiston), Nashville 1998, s. 48, 938 ("Antiquities of the Jews", 1/12.2; "Against Apion", 1/22); D. L. Gollaher, *Circumcision: A History of the World's Most Controversial Surgery*, New York 2000, s. 1-53, 187-207; *The Covenant of Circumcision: New Perspectives on an Ancient Rite* (ed. E. W. Mark), Hanover 2003; H. E. Goldberg, *Jewish Passages: Cycles of Jewish Life*, Berkeley 2005, s. 32-63; Shaye J. D. Cohen, *Why aren't Jewish Women Circumcised? Gender and Covenant in Judaism*, Berkeley 2005, s. 8-54; Kecia Ali, *Sexual Ethics and Islam: Feminist Reflections on Qur'an, Hadith and Jurisprudence*, Oxford 2006, s. 97-111; *Transcultural Bodies: Female Genital Cutting in Global Context* (ed. Y. Hernlund - B. Shell-Duncan), New Brunswick 2007; M. Knight, "Curing Cut or Ritual Mutilation? Some Remarks on the Practice of Female and Male Circumcision in Greco-Roman Egypt", *ISIS*, XCII/2 (2001), s. 317-338; "Khafd (or Khifad)", *EP* (İng.), IV, 913-914; *Encyclopedia of Religious Rites, Rituals and Festivals* (ed. F. A. Salamone), New York 2004, s. 7, 12, 55-58, 148-149, 187-188, 221, 311-314, 345-349, 364-365; T. O. Beidelman, "Circumcision", *Encyclopedia of Religion* (ed. L. Jones), Detroit 2005, III, 1798-1800.

SALİME LEYLA GÜRKAN

İslâm'da. Semavî dinlerde Hz. İbrâhim'in uygulamasına dayandırılan sünnet geleneği İslâmiyet'te de devam etmiştir. Tevrat'ta Hz. İbrâhim'in ilâhî emre uyarak doksan dokuz yaşında iken üç yaşında ki oğlu İsmâil'le aynı günde (Tekvîn, 17/10-